

Маркова М. В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ПОЕЗІЯ ФІЛІПА СІДНІ – ВЕРШИНА АНГЛІЙСЬКОГО ПЕТРАРКІЗМУ

У статті зроблено огляд художнього доробку англійського автора Єлизаветинської доби Філіпа Сідні у контексті петрарківського поетичного дискурсу. Констатовано, що багато ліричних ситуацій книги «Астрофіл і Стелла» мають автобіографічний характер, у зв'язку із чим здійснено стислий екскурс у біографію митця та виявлено прототипів головних героїв сонетів. Виокремлено основні теми та мотиви поетичних текстів «Астрофіла і Стелли», описано композиційну побудову збірки, розкрито символіку окремих образів. Окреслено вклад Філіпа Сідні у розвиток англійської поезії, визначено його новаторство та зв'язки із петрарківським ліричним рухом. Зроблено висновок, що митець сприйняв як любовну концепцію, так і літературну стратегію петраркізму. Ліричний герой його віршів обожає жінку, що традиційно виступає втіленням краси і добродетності, змагає від болісних мук нерозділеного кохання та скаржиться на кам'яне серце коханої, він також роздумує над значенням розуму і чуттів для любовних взаємин. Водночас протагоніст Філіпа Сідні зрікається рабського копіювання Франческо Петрарки. Англійський поет кидає виклик петрарківським конвенціям навіть тоді, коли сам їх використовує. Петраркізм митця є очевидним, проте він радше критичний і винахідливий. Петрарківські елементи у його поезії зазнали типово англійських видозмін, зокрема, він не уникає згадок про фізіологічні аспекти любовних стосунків – в «Астрофілі і Стеллі» герой не може ані відмовитися від них, ані задовольнити, що складає одну із наскрізних тем збірки. Підсумовано, що хоча за майстерністю Філіп Сідні значно поступався Франческо Петрарці, мистецтво якого в принципі було недосяжним для його численних учнів, проте його сонети дуже пристрасні, а їх стиль настільки ясний, що з ним не може зрівнятися жоден із європейських петраркістів.

Ключові слова: «Астрофіл і Стелла», петраркізм, сонет, Філіп Сідні, Франческо Петрарка.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурна доба англійського Відродження для літературознавчої науки пострадянського простору – це «ціла Атлантида, величезний материк, що пішов під воду. Сотні поетів, тисячі книг, сотні тисяч віршованих рядків...» [2]. У світлі творчого доробку наймасштабнішої літературної постаті цієї доби – Вільяма Шекспіра – навіть такі талановиті, яскраві письменники, як Бен Джонсон, Роберт Грін, Томас Лодж, Волтер Релі, Едмунд Спенсер та багато інших відходять на другий план, не привертаючи до себе належної дослідницької уваги. Одним із таких несправедливо проігнорованих вітчизняними літературознавцями митців є й Ф. Сідні, творчості якого в українській науці про літературу присвячено лише кілька праць Н. Семешко [3] та В. Шереметьєвої [5; 6; 7; 8].

Постановка завдання. Досліджувати поетичні тексти Ф. Сідні можна з різних ракурсів. Проте, зважаючи на той факт, що ще при житті він здобув репутацію «англійського Петрарки», найбільш логічним видається вивчати їх у загаль-

ному руслі європейського петрарківського руху, що й буде метою нашої розвідки.

Виклад основного матеріалу. Розглядати проблему петраркізму митця неможливо без застосування біографічного методу, відтак мусимо насамперед хоча б коротко окреслити життєвий шлях автора.

Ф. Сідні народився 30 листопада 1554 р. Мати його, Мері Дадлі, походила зі старовинного аристократичного роду і була донькою герцога Нортумберлендського. Батько, Генрі Сідні, хоча і не надто знатного походження, був близьким до короля Едуарда VI (1547–1553), котрий у 1550 р. посвятив його у лицарі та призначив намісником англійської корони в Ірландії. Хрещеним батьком поета був сам іспанський монарх Філіп II, а дядьки – лорд Ворвик та лорд Лестер – займали найвищі державні посади при дворі королеви Єлизавети.

Ф. Сідні змалку готувався до кар'єри дипломата і військового. Навчався майбутній поет у найбільш прогресивній на той час Шрюсберській школі, а з 1568 р. до 1571 р. – в Оксфордському (за

іншими версіями – Кембриджському) університеті, який, щоправда, змушений був покинути через епідемію чуми.

У 1572 р. митець отримує дозвіл королеви на мандрівку континентом, офіційною метою якої вказувалося удосконалення в іноземних мовах. Ця подорож тривала три роки і виявилася дуже важливою для формування особистості Ф. Сідні. Він побував у Франції (був присутній на весіллі Генріха Наваррського та Маргарити та навіть став свідком трагічних подій Варфоломійської ночі), Німеччині, Італії (де, за деякими свідченнями, зустрічався із Торкватом Тассо), Угорщині, Польщі. Багато часу Ф. Сідні приділяв спілкуванню із впливовими державними діячами відвідуваних країн, вивченню їх політичного, економічного, релігійного і, звісно ж, культурного життя.

У червні 1575 р. письменник повертається до Англії, де обіймає почесну посаду королівського виночерпця і, завдяки своїй галантності й обдарованості, стає всезагальним улюбленцем при дворі. У лютому 1577 р. розпочинається його дипломатична кар'єра – після смерті імператора Священної Римської Імперії Максиміліана II (1527–1576) Єлизавета призначає Ф. Сідні послом при дворі його наступника Рудольфа II (1552–1612), даючи йому завдання підготувати на континенті ґрунт для створення європейської протестантської ліги – політичного об'єднання, яке могло би протистояти гегемонії католицької Іспанії.

Приблизно у цей же час Ф. Сідні береться за перо. Відомо, що восени 1577 р. були написані «Роздуми про ірландські справи», які, на жаль, не збереглися. У цьому творі автор висвітлював політичну діяльність свого батька в Ірландії. Через рік молодий поет пише для Єлизавети пастораль під назвою «Королева травня». У 1578 р. тексти Ф. Сідні були вперше надруковані у поетичній збірці, укладеній поетом Габріелем Гарві для королеви. Як зазначає Людмила Володарська, «Сідні марив про політичну діяльність, про воїнську славу, про створення всеєвропейської протестантської ліги на чолі з королевою Єлизаветою, але всі його мрії залишалися лише мріями. Тоді, позбавлений можливості досягнення воєнної чи політичної кар'єри, він у «свої найбільш безтурботні роки» звертається до літератури і за п'ять – шість років створює твори, що прославили його у віках <...> «Аркадія» («Стара Аркадія» і «Нова Аркадія»), «Захист поезії», «Астрофіл і Стелла» – головні твори Сідні, значення яких для англійської словесності важко переоцінити, – були написані ним між 1578 і 1585 р.» [1, с. 263–264].

У листопаді 1585 р. Єлизавета відправляє Ф. Сідні до Нідерландів, де герцог Оранський очолює повстання проти іспанських загарбників. Тут у невеличкій сутичці біля міста Зутфен поет був смертельно поранений, через що і помер 17 жовтня 1586 р. Його тіло було перевезене на батьківщину й поховане у Соборі св. Павла.

Сонетний цикл Ф. Сідні «Астрофіл і Стелла» став першою і найбільш успішною петрарківською збіркою в англійській літературі. І хоча сам автор відійшов у вічність 1586 р., його доробок традиційно розглядають поряд із творчістю митців 1590-х рр., позаяк дві його основні праці були опубліковані вже після смерті: «Астрофіл і Стелла» – у 1591 р. та 1598 р., а «Захист поезії» (під двома різними назвами – «An Apology for Poetry» та «The Defense of Poesy») – у 1595 р. Згідно з твердженням Пітера Германа, «обидві роботи встановили вододіл в історії англійської ренесансної літератури», позаяк «Захист поезії» «набула статусу класичної», тоді як «Астрофілу і Стеллі» «часто приписується започаткування моди на написання сонетів і сонетних циклів, що зберігалася протягом 1590-х рр.» [9, с. 33].

Тексти «Астрофіла і Стелли» створені, за найбільш усталеною думкою, влітку 1582 р. (за іншою версією – між 1581 р. і 1583 р.). Складається збірка із 108 сонетів і 11 пісень (ті, що написані хореєм, розповідають про різного роду важливі для закоханих події, ті ж, що написані ямбом, – відіграють роль авторських відступів). Число 108 не випадкове – саме стільки залицяльників було у дружини Гомерового Одиссея Пенелопи і стільки ж каменів вони використовували у грі за її руку. Сама гра при цьому «була відзначена безнадією: переможець міг виграти – вибити центральний камінь, який символічно називався Пенелопою, але лише для того, аби гостріше відчутти, що, отримуючи символ, він залишався настільки ж далеким від бажаної мети» [4, с. 92]. Символічними є й імена центральних образів збірки: Стелла з латинської означає «зірка», що, очевидно, мало підкреслити недосяжність жінки, Астрофіл, відповідно, – «той, що любить зірку».

Перші твори циклу накреслюють рух ліричного сюжету та коло основних тем. Перша з них – сама поезія (I сонет «Астрофіла і Стелли» часто ще називають «сонетом про сонет»), далі, у сонеті II – народження кохання. Герой закохується у Стеллу не відразу – любовне почуття поступово визріває у його душі разом із надіями на взаємність. Проте, як і будь-якому петрарківському закоханому, Астрофілові невдовзі доводиться визнати,

що серце жінки – неприступне (сонет XII). Герой багато розмірковує над любов'ю, її загадковою природою і законами (XIV), над способами і шляхами вираження почуттів, у тому числі й через поезію. Настрої його мінливі: то відчай від власної нікчемності (XVIII), то жаль за скоєними помилками (XXI), то образа на байдужість Стелли (XLV), котра, незважаючи на любовні чари, залишається насамперед земною жінкою, над якою Астрофіл іноді навіть дозволяє собі поіронізувати (LI). Із сонета LXII стає зрозумілим, що героїня прийняла кохання героя, проте змогла запропонувати йому у відповідь лише високе платонічне почуття, відтак чоловік, свідомість якого вже цілковито звільнена від середньовічних аскетичних обмежень, із гіркотою відмовляється від благочестивої любові Стелли. Закінчується перша частина циклу «Першою піснею», в якій оспівуються кохання і кохана.

Друга частина розпочинається сонетом LXIV, що порушує ту ж проблему несумісності платонічного почуття жінки та земних потреб і бажань протагоніста. Астрофіл відчуває біль і розчарування, і лише цнотливий поцілунок, подарований Стеллою, повертає у його світ радість та надію.

У «Пісні восьмій» між Астрофілом і Стеллою відбувається вирішальна розмова. Тут ми вперше чуємо голос героїні безпосередньо, через діалог – жінка категорично не погоджується поступитися власними моральними принципами, пожертвувати дорогоцінною честю. Відтак – «Пісня дев'ята» стає кульмінацією страждань Астрофіла.

Наступні тексти описують почуття героя, які він переживає у розлуці зі Стеллою – Астрофіл не зраджує свого кохання, але постійно думає про смерть. Звістка про хворобу жінки змушує його мобілізувати внутрішні сили і повернутися до життя. Герой знову прославляє красу і чарівність коханої, вкотре підтверджуючи свою безмежну вірність і відданість їй (СІІІ).

У літературознавчій науці існує думка, що фінал «Астрофіла і Стелли» можна трактувати як моральне навернення – нібито через страждання і протиставлення кохання й пристрасті герой циклу пройшов шлях духовного вдосконалення: «Змирившись із благочестям Стелли, поборовши спочатку відчай, а потім і страх зовсім втратити Стеллу, коли вона захворіла, Астрофіл внутрішньо змінюється» [1, с. 279], в збірці «перемагає морально возвишене, істинне кохання» [1, с. 280]. Ми не погоджуємося з таким розумінням. На наш погляд, конфлікт між тілесним та духовним в «Астрофілі і Стеллі» так і не вирішено – ні герой,

ні героїня не змінюють своїх початкових позицій, а тому немає жодних підстав стверджувати, що Ф. Сідні порушив первісно означений status quo.

Як бачимо, Ф. Сідні і Ф. Петрарка були схожими найперше в домінуючій у сонетних циклах обидвох митців ідеї спорідненості героїні з божественною сутністю, поєднання у ній досконалої краси та всіх можливих чеснот (див., наприклад, LXXI сонет «Астрофіла і Стелли», що дуже близький до CCXLVIII сонета «Книги пісень»). Обидва поети писали про безнадійне кохання – як і Лаура, кохана жінка англійського автора належала іншому. Як припускають літературознавці, прототипом Стелли була Пенелопа Девер'є – сестра Роберта Дадлі, останнього фаворита королеви Єлизавети. Втім, коли молоді люди лише познайомилися, королівським фаворитом залишався граф Лестер, рідний дядько Ф. Сідні. У 1576 р., будучи при смерті, батько Пенелопи, граф Есекс, висловив бажання, аби його донька, котрій на той час було лише 13 років, одружилася з митцем. Відтак – певний час Ф. Сідні вважав Пенелопу Девер'є своєю нареченою, проте у хід подій несподівано втрутилася невблаганна фортуна.

У 1578 р. граф Лестер таємно одружується з овдовою матір'ю Пенелопи, тим самим викликавши шалений гнів Єлизавети. Тепер вельможні родичі Ф. Сідні не могли схвалити його шлюб із донькою опальної леді Есекс, тому заручини було скасовано. У 1581 р. Пенелопа прибула до Лондона, аби вийти заміж за барона Рича. В цей час Ф. Сідні вперше побачив її вже не дитиною, а чарівною дівчиною, котра пробудила в його душі найтепліші почуття. Однак на цей час батько митця активно займався пошуками його майбутньої дружини – й у 1583 р. Ф. Сідні був змушений одружитися з донькою Френсиса Волсингема – державного секретаря й очільника секретної служби королеви Єлизавети, яка після смерті поета стала дружиною брата Пенелопи – графа Есекса.

Доля Пенелопи склалася надзвичайно драматично. За свідченнями сучасників, жінка була дуже вродливою, освіченою і талановитою. Вона володіла кількома іноземними мовами, брала участь в аматорських театральних постановках, не цуралася політичних інтриг. Її шлюб, однак, виявився невдалим. Народивши баронові Ричу чотирьох дітей, Пенелопа стала коханкою Чарльза Блаунта, котрий разом із Ф. Сідні брав участь у битві біля Зутфена, а після перемоги над Непереможною Армадою у 1604 р. здобув титул графа Девонширського. Отримавши у 1605 р. розлу-

чення, Пенелопа Рич стала його офіційною дружиною. До цього часу у них вже було четверо спільних дітей. Цей шлюб, хоча і виявився недовгим, фактично зруйнував життя жінки. Їй було заборонено з'являтися при дворі, і Пенелопа змушена була провадити усамітнений спосіб життя. Після смерті чоловіка вона важко захворіла і 7 липня 1607 р. померла.

Окрему проблему становить питання співвідношення між художнім образом Астрофіла та самим Ф. Сідні. Майже всі сонети збірки написані від першої особи, тому провести чітку межу між героєм та автором просто неможливо. Більшість літературознавців стоять на позиціях їхнього отождолення. На користь такого твердження наводиться низка аргументів: по-перше, друга частина імені протагоніста – «філ» – є скороченим варіантом імені самого поета; по-друге, в тексті збірки зустрічаються натяки на місію авторового батька в Ірландії (наприклад, у сонеті XXX); по-третє, тут згадується елемент фамільного герба Сідні – наконечник стріли (сонет LXV) [8, с. 45]. Не варто залишати поза увагою і той факт, що автор неодноразово обігрує у своїх текстах прізвище чоловіка Пенелопи барона Рича. При цьому, однак, необхідно пам'ятати, що попри прямі вказівки на достовірність описаних у сонетах подій та персонажів, «Астрофіл і Стелла» аж ніяк не може розглядатися як точне відтворення любовної історії поета – як і в будь-якому художньому тексті, реальність і вимисел постають тут тісно переплентеними.

Підсумовуючи поетичні здобутки Ф. Сідні, І. Шайтанов висновок: «Формально неначе Сідні зробив не так багато – ввів новий розмір у сонеті – шестистопний ямб (раніше писали п'ятистопним). Але нерідко і безпідставно говорять про те, що він завершив процес створення досконалої сонетної і – ширше – поетичної форми в Англії, яка саме під його пером вивільнилася від наслідування і перестала бути лише умовністю» [4, с. 90]. Справді, зважаючи на самобутність та неперевершений поетичний хист, назвати Ф. Сідні лише наслідувачем Ф. Петрарки неможливо, як, зрештою, неможливо й обмежити його вклад у розвиток англійської поезії лише введенням шестистопного ямба. Найперше слід відзначити масштаб тих зусиль, які автор доклав до формування словника нової англійської поезії. Митець ратував за природну, просту мову й у своїх текстах уникав

незвичних слів і зворотів, архаїзмів чи неологізмів. Тим не менше, лексика його сонетів надзвичайно різноманітна, позаяк Ф. Сідні сміливо вводив до художнього обігу військові, юридичні, політичні, спортивні терміни, просторічні слова. Експериментуючи з поетичними розмірами, митець став першим поетом, котрий зміг довести функціональні можливості хорею для англійського віршування. Він також був першим, хто після довгої перерви повернув до англійської лірики жіночу риму, тим самим суттєво урізноманітвивши її звучання. Всього, за підрахунками дослідників, у текстах Ф. Сідні можна віднайти 143 варіанти вірша та строфи (109 із них використані автором лише раз), більшість із яких до того не мали аналогів. Що стосується власне сонета як іманентної петрарківському дискурсу поетичної форми, то перші тексти письменника написані за формою, впровадженою Г. Говардом. Такими є 20 із 34 його ранніх віршів. Пізніше поет віддавав перевагу формі Т. Ваєтта із римуванням abbaabba cdcdee – із 108 творів «Астрофіла і Стелли» таких сонетів 60. При цьому Ф. Сідні часто будував свої тексти у формі діалогу, драматизуючи поетичну форму.

Висновки і пропозиції. Отож, можна зробити висновок, що митець сприйняв як любовну концепцію, так і літературну стратегію петраркізму. Ліричний герой його віршів обожає жінку, що традиційно виступає втіленням краси і добродетності, змагає від болісних мук нерозділеного кохання та скаржиться на кам'яне серце коханої. Він також роздумує над значенням розуму і чуттів для любовних взаємин. Водночас протагоніст Ф. Сідні зрікається рабського копіювання Ф. Петрарки. Англійський поет кидає виклик петрарківським конвенціям навіть тоді, коли сам їх використовує. Петраркізм митця є очевидним, проте він радше критичний і винахідливий. Петрарківські елементи у його поезії зазнали типово англійських видозмін, зокрема, він не уникає згадок про фізіологічні аспекти любовних стосунків – в «Астрофілі і Стеллі» герой не може ні відмовитися від них, ані задовольнити, що складає одну із наскрізних тем циклу. Звісно, за майстерністю Ф. Сідні значно поступався великому італійцеві, мистецтво якого в принципі було недосяжним для його учнів, проте його сонети дуже пристрасні, а їх стиль настільки ясний, що з ним не може зрівнятися, мабуть, жоден із європейських петраркістів.

Список літератури:

1. Володарская Л. Первый английский цикл сонетов и его автор. Первая английская поэтика. Астрофил и Стелла. Защита поэзии / изд. подгот. Л. Володарская. Москва : Наука, 1982. С. 257–292.

2. Кружков Г. Английская монархия и английская поэзия в эпоху Возрождения. URL : <http://kruzhkov.net/essays/fortune/angliyskaya-monarkhiya-i-angliyskaya-poeziya/>

3. Семешко Н. До проблеми формування жанрово-стильової картини англійського Відродження: «Астрофіл і Стелла» Ф. Сідні та «Аморетті» Е. Спенсера на тлі ренесансного оновлення поетичних форм. Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Літературознавство. 2012. Вип. 3 (1). С. 122–131.

4. Шайтанов И. История зарубежной литературы. Эпоха Возрождения : учебник для студентов высших учебных заведений : в 2 т. Москва : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2001. Т. 2. 224 с.

5. Шереметьева В. Английский Петрарка: творчество Ф. Сидни в современном литературоведении. Молодий вчений. 2015. № 14 (94). С. 609–614.

6. Шереметьева В. Сонетний цикл «Астрофіл і Стелла» Ф. Сідні: літературна репутація і наукова полеміка в зарубіжному дослідницькому дискурсі. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. 2001. № 11. С. 139–146.

7. Шереметьева В. Творчість Філіпа Сідні в соціокультурному контексті англійського Ренесансу : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Запоріжжя, 2017. 227 с.

8. Шереметьева В. Ф. Сідні та В. Шекспір: специфіка самоідентифікації в елизаветинських сонетних циклах. Ренесансні студії. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2010. Вип. 14–15. С. 40–49.

9. Herman P. C. Sir Philip Sidney's An Apology for Poetry and Astrophil and Stella: Texts and Contexts. Glen Allen, VA : College Publishing, 2001. 285 p.

Markova M. V. PHILIP SIDNEY'S POETRY – THE TOP OF ENGLISH PETRARCHISM

The article reviews poetry of Philip Sidney, the English author of the Elizabethan era, in the context of Petrarchan poetic discourse. It was established that many lyrical situations of the book «Astrophil and Stella» are autobiographical, that is why a brief excursion into the biography of the artist was made and the prototypes of the main characters of the sonnets were identified. The main themes and motifs of «Astrophil and Stella» are singled out, the compositional structure of the sonnet sequence is described, and the symbolism of some images is revealed. Philip Sidney's contribution into the development of English poetry is outlined, his innovation and connections with the Petrarchan lyrical movement are defined. It is concluded that the artist adopted both the concept of love and the literary strategy of Petrarchism. The lyrical hero of his poems adores a woman, who is traditionally the embodiment of beauty and virtue, suffers from the painful torment of unrequited love and complains about the stone heart of his beloved, he also reflects on the meaning of reason and feelings for love relationships. At the same time, Philip Sidney's protagonist renounces the slavish copying of Francesco Petrarca. The English poet challenges Petrarchan conventions even when uses them himself. The Petrarchism of the artist is obvious, but it is rather critical and inventive. Petrarchan elements in his poetry underwent typical English modifications, in particular, he does not avoid references to the physiological aspects of love relationships – in «Astrophil and Stella» the hero can neither refuse them nor satisfy, which is one of the overarching themes of the collection. It is concluded that although Philip Sidney was much inferior in skill to Francesco Petrarca, whose art was in principle unattainable for his numerous followers, his sonnets are very passionate, and their style is so clear that none of the European Petrarchists can compare to him.

Key words: «Astrophil and Stella», Francesco Petrarca, Petrarchism, Philip Sidney, sonnet.